

Svenska folkets näst bästa partier

MIKAEL GILLJAM OCH HENRIK OSCARSSON

I opinionshavets djup, under den strida strömmen av ytliga väljarbarometrar, pågår en ofta bortglömd kraftmätning mellan partierna – kampen om väljarnas andrahandsympatier.

De senaste årens utveckling mot allt fler partier och en allt större rörlighet bland väljarna har bland mycket annat fört med sig att partiernas konkurrens om väljarna har hårdnat. För partierna har det därför blivit allt viktigare att ligga bra till inte bara bland de egna sympatisörerna utan också bland de andra partiernas fränder. Opinionsinstitutens uppmärksamhet riktas dock sällan mot vilka partier väljarna tycker bäst om näst efter det egna partiet. Kampen om väljarnas andrapreferenser är för det mesta en uppgörelse i det fördolda.

Uppgifter om vilka partier som väljarna tycker näst bäst om är intressanta av flera skäl. Andrapreferenserna har bl a använts för att studera hur väljarna uppfattar konfliktstrukturen i partisystemet och avstånden mellan partierna i olika dimensioner (t ex Converse och Valen 1971; Särilvik 1976; Holmberg 1981; Valen 1990; Oscarsson 1993). Huvudresultaten från dessa studier visar att fördelningen av andrapreferenserna till stor del är strukturerad i enlighet med en traditionell rangordning av partierna från vänster till höger.

Väljarna har alltså hittills haft en tendens att ange någon av de närmaste grannarna på vänster-högerskalan som sitt näst bästa parti. I takt med att nya partier och nya dimensioner har gjort entré i politiken har dock resultaten blivit mer oklara. Spridningen av väljarnas andrapreferenser över de olika partierna har blivit allt större – ett resultat som har använts som bevis för att vänster-högerdimensionen har försvagats (Oscarsson 1993). Väljarna har med andra ord i allt större utsträckning börjat rangordna partierna med hjälp av fler kriterier än enbart positionerna på vänster-högerskalan.

Kunskap om väljarnas andrapreferenser är också av intresse när det gäller strategiska överväganden bland såväl partierna som bland väljarna. Hur vindarna blåser i den dolda opinionen förändrar förutsättningarna för partikonkurrensen. Andrapreferenserna ger en vink om vilket parti en väljare skulle kunna rösta på istället för sin förstapreferens. I jakten på nya väljare är det därför intressant för partierna att få kännedom om både vilka partier det finns möjlighet att stjäla väljare ifrån och vilka partier det finns risk att förlora väljare till. Dessutom kan andrapreferenserna säga något om hur eventuella framtida partisamarbeten och partikoalitioner kommer att bedömas av de egna väljarna. I en allt mer komplicerad och osäker politisk verklighet – med nya partier, stor väljarrörlighet, många av partierna i närheten av fyraprocentspärren och allt fler taktikröstare – kan även väljarna behöva utnyttja information om partiernas ställning i andrahandsopinionen.¹

Folkpartiet är mest näst bäst

Vilka partier tycker då svenska folket näst bäst om? Det är knappast någon överraskning att folkpartiet besitter positionen som det överlägset mest populära andrahandsalternativet. Drygt en fjärdedel av svenska folket (27 procent) angav 1993 folkpartiet som sitt näst bästa parti. Övriga partier har omkring en tiondel av andrapreferenserna vardera: socialdemokraterna 13 procent, vänsterpartiet och centerpartiet 12 procent, ny demokrati 10 procent, moderaterna 9 procent och kds och miljöpartiet 8 procent.

En jämförelse med resultaten från 1991 års valundersökning visar att andrapreferenserna har blivit något mer jämnt spridda över de olika partierna, vilket kan tolkas som ett tecken på att kampen om väljarna har hårdnat. Tre av partierna har mellan 1991 och 1993 haft en liten framgång i den dolda opinionen: miljöpartiet +4 procentenheter, socialdemokraterna +4 och ny demokrati +3. Andrahandsympatierna för centerpartiet, moderaterna och kds har minskat under samma period (-4, -3 respektive -3 procentenheter).

Tabell 1 Svenska folkets andrapreferenser 1993. Andrapreferensernas fördelning bland de olika partiernas sympatisörer (procent).

andrapreferens	samtliga	förstapreferens								valet 1991	Diff. 91-93
		v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd		
vänsterpartiet	12	-	25	4	1	1	2	13	0	12	0
socialdemokraterna	13	57	-	20	40	9	20	30	29	9	+4
centerpartiet	12	5	12	-	16	12	24	17	12	16	-4
folkpartiet	27	7	34	28	-	35	20	20	8	29	-2
moderatema	9	0	4	20	27	-	24	9	40	12	-3
kds	8	2	3	12	9	17	-	7	4	11	-3
miljöpartiet	8	27	12	10	5	2	10	-	6	4	+4
ny demokrati	10	2	9	6	0	22	0	2	-	7	+3
övriga partier	1	0	1	0	2	2	0	2	1	0	+1
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
antal intervjuade	1395	42	600	81	127	324	54	46	90	1945	
andel utan andrapreferens		11	17	10	10	9	8	6	5		

Tabell 2 Svenska folkets andrapreferenser 1993. Förstapreferensernas fördelning bland personer med olika andrapreferens (procent).

förstapreferens	samtliga	andrapreferens								
		v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd	övr
vänsterpartiet	3	-	14	1	1	0	1	10	1	0
socialdemokraterna	44	92	-	43	55	18	18	62	40	23
centerpartiet	6	2	9	-	6	13	10	7	4	0
folkpartiet	10	1	30	12	-	27	11	6	0	23
moderatema	23	1	18	24	31	-	53	7	54	38
kds	4	1	6	8	3	10	-	4	0	0
miljöpartiet	3	3	8	5	2	3	3	-	1	8
ny demokrati	7	0	15	7	2	29	4	4	-	8
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	1441	167	172	167	372	126	102	115	130	13

Kommentar: Intervjufrågan om förstapreferensen lyder Vilket parti tycker Du bäst om? och intervjufrågan om andrapreferensen lyder Vilket parti tycker Du näst bäst om?. I analysen ingår svenska medborgare som kommer att ha möjlighet att rösta i riksdagsvalet den 18 september 1994. Nio procent av svarspersonerna uppgav samma parti som sin första- och andrapreferens och de ingår därför inte i procentberäkningarna. Uppgifterna från valet 1991 är hämtade från 1991 års valundersökning.

Vänsterpartiets sympatisörer tycker näst bäst om socialdemokraterna och miljöpartiet (57 respektive 27 procent av andrapreferenserna). Bland de borgerliga partierna är det folkpartiet och centerpartiet som har flest andrahandsympatier bland v-sympatisörerna (7 respektive 5 procent). De övriga partierna har obetydligt andrahandsstöd bland vänsterpartiets

sympatisörer: kds (2 procent), ny demokrati och moderaterna (båda 0 procent). Skulle modet svika när det gäller det egna partiets möjligheter att klara fyraprocentsspärren ligger det alltså nära till hands att v-sympatisörernas röster i första hand tillfaller socialdemokraterna. Samtidigt kan inte vänsterpartiet räkna med taktiska stödröster från någon annan grupp av andrahandsympatisörer än just socialdemokraterna: Bland de som anger vänsterpartiet som näst bästa parti sympatiserar hela 92 procent med socialdemokraterna. Inget annat parti är så beroende av något annat för sin överlevnad som vänsterpartiet är av socialdemokraterna.

Folkpartiet är det vanligaste näst bästa partiet bland *socialdemokraternas sympatisörer*. Drygt var tredje s-sympatisör har folkpartiet som sitt näst bästa parti (34 procent) medan var fjärde s-sympatisör föredrar vänsterpartiet (25 procent). Centerpartiet och miljöpartiet har en lika stor andel av s-sympatisörernas andrapreferenser (12 procent) och en nästan lika stor andel anger ny demokrati som näst bästa parti (9 procent). Moderaterna och kds står lägst i kurs bland socialdemokraternas sympatisörer (4 respektive 3 procent andrapreferenser). Enligt de här resultaten skulle en koalition med folkpartiet förmodligen komma att uppskattas av fler socialdemokratiska sympatisörer än vad ett s-samarbete med vänsterpartiet skulle göra. S-sympatisörerna är betydligt mer folkpartivänliga idag än vid valet 1991. Då blev det i stort sett "dött lopp" i kampen om de socialdemokratiska sympatisörernas andrapreferenser mellan folkpartiet, vänsterpartiet och centerpartiet (24, 23 respektive 21 procent).²

Folkpartiet ligger bäst till också bland *centerpartiets sympatisörer* (28 procent av andrapreferenserna). Socialdemokraterna och moderaterna är lika omtyckta bland c-sympatisörerna och har vardera 20 procent andrahandsstöd. Miljöpartiet, ny demokrati och vänsterpartiet är näst bästa parti bland 10, 6 respektive 4 procent av centerpartiets sympatisörer. Något överraskande är det endast 12 procent av c-sympatisörerna som anger kds som sitt näst bästa parti, vilket är en halvering jämfört med situationen vid 1991 års val då en fjärdedel av c-sympatisörerna hade kds som andrahandsfavorit. De som har centerpartiet som andrapreferens är i första hand sympatisörer till socialdemokraterna och moderata samlingspartiet (43 respektive 24 procent).

Fördelningen av *folkpartisympatisörernas andrapreferenser* är det kanske mest uppseendeväckande resultatet i tabell 1. Siffrorna visar nämligen att de socialdemokratiska sympatisörernas kärlek till folkpartiet är besvarad: Hela 40 procent av folkpartiets sympatisörer har socialdemokraterna som sitt näst bästa parti! Här ligger folkpartiets närmaste bundsförvant från valrörelsen 1991 – moderaterna – klart i lä med blygsamma 27 procent av fp-sympatisörernas andrapreferenser. Resultatet kan jämföras med läget vid 1991 års val, då folkpartiets sympatisörer klart föredrog moderaterna framför socialdemokraterna (35 mot 18 procent av andrapreferenserna). Regeringskamraterna centerpartiet och kds är ännu mindre populära än moderaterna bland folkpartiets sympatisörer (16 respektive 9 procent). Fem procent av fp-sympatisörerna har miljöpartiet som sitt näst bästa parti medan 1 procent nämnde vänsterpartiet. Ingen enda fp-sympatisörer i 1993 års SOM-undersökning uppgav ny demokrati som näst bästa parti.

Folkpartiets andrahandsstöd kommer främst från socialdemokratiska och moderata sympatisörer (55 respektive 31 procent av de som anger folkpartiet som det näst bästa partiet). Folkpartiet befinner sig med andra ord i en antingen prekär eller suverän position beroende på hur man ser på saken. Folkpartiet är idag det mest populära andrahandspartiet bland *både* s- och m-sympatisörer. Utifrån resultaten om den dolda opinionen är folkpartiets möjligheter att bli välkomnad i såväl en socialdemokratisk som en moderatledd regering sannolikt bättre än någon gång tidigare.

Med ett viktigt undantag tycker *moderata samlingspartiets sympatisörer* näst bäst om något av de tre andra regeringspartierna. Folkpartiet är andrahandsfavorit hos var tredje m-sympatisör (35 procent), knappt en femtedel tycker näst bäst om kds (17 procent) medan centerpartiet är näst bästa parti bland 12 procent av m-sympatisörerna. Vad som bryter mönstret är ny demokratis starka ställning som det näst mest omtyckta näst bästa partiet bland m-sympatisörerna (22 procent). Var femte m-sympatisör tycker alltså bättre om ny demokrati än vad de tycker om någon av de tre kamraterna i regeringen. Bland de övriga partierna ligger socialdemokraterna bäst till bland de moderata sympatisörerna (9 procent) medan miljöpartiet (2 procent) och vänsterpartiet (1 procent) i stort sett saknar andrahandsstöd.

Kds-sympatisörerna har en jämnare fördelning av sina andrapreferenser än någon annan grupp av partisympatisörer. Fyra partier ligger nästan lika bra till bland kds-sympatisörerna: centerpartiet och moderaterna har vardera 24 procent av andrapreferenserna medan folkpartiet och socialdemokraterna båda har 20 procent. Miljöpartiet är andrafavorit bland 10 procent av kds-sympatisörerna. Vänsterpartiet och ny demokrati saknar andrahandsympatier bland kds sympatisörer (båda 0 procent).

Det är värt att notera att kds-sympatisörernas tycke för centerpartiet är obesvarat. Det är istället från de moderata sympatisörerna som kds kan förvänta sig mest taktisk stödriktning från andrahandsympatisörer. Mer än hälften av de som uppgivit kds som sitt näst bästa parti är m-sympatisörer (53 procent).

Knappt en tredjedel av *miljöpartiets sympatisörer* tycker näst bäst om socialdemokraterna (30 procent). Ungefär var femte mp-sympatisör hyser andrahandsympati för folkpartiet eller centerpartiet (20 respektive 17 procent). Miljöpartiets sympatisörer tycks inte i någon större utsträckning besvara kärleken från vänsterpartiets sympatisörer. Endast 13 procent av mp-sympatisörerna nämner vänsterpartiet som sitt näst bästa parti. Därefter följer i tur och ordning moderaterna (9 procent), kds (7 procent) och ny demokrati (0 procent).

Liksom för vänsterpartiet tycks miljöpartiets främsta hopp om stödriktning stå till socialdemokratiska taktikväljare. Hela 62 procent av de personer som uppgivit miljöpartiet som andrapreferens är socialdemokratiska sympatisörer. Att miljöpartiet tycks ligga bättre till bland de borgerliga partiernas sympatisörer än vad vänsterpartiet gör kan naturligtvis vara en fördel: 24 procent av de som anger miljöpartiet som sitt näst bästa parti sympatiserar med något av de fyra regeringspartierna. Motsvarande siffra för vänsterpartiet är endast 5 procent.

Ny demokratis sympatisörer, slutligen, har något av de två största partierna som sitt näst bästa parti. Andrahandsympatierna tillfaller framförallt moderaterna (40 procent) och socialdemokraterna (29 procent). Övriga partier har färre andrahandsympatier bland nyd-sympatisörerna: centerpartiet (12 procent), folkpartiet (8 procent), miljöpartiet (6 procent) och kds (4 procent). Vänsterpartiet har inga andrahandsympatier alls bland nyd-sympatisörerna (0 procent).

Ny demokrati har två "bundsförvanter" bland de andra partiernas sympatisörer. 54 procent av de som sätter ny demokrati på andra plats är moderata sympatisörer. Stödet för ny demokrati bland de socialdemokratiska sympatisörerna är av i stort sett samma dignitet: s-sympatisörer står bakom 40 procent av de nydemokratiska andrapreferenserna.

Jakten på de rörliga väljarna

Hur är väljarnas andrapreferenser fördelade bland män och kvinnor och i olika åldersgrupper? Information om vilka väljargrupper det finns möjligheter att locka till sig respektive riskera att förlora är naturligtvis viktig för ett parti. Partiet kan välja att anpassa sin kampanjstrategi till andrahandsympatisörernas egenskaper för att förmå dem att byta parti.

Vid valet 1991 fanns vissa klara skillnader i partival mellan män och kvinnor, främst inom det borgerliga blocket och i stödet för småpartierna (se Gilljam & Holmberg 1993:kap.24). Skillnaderna var störst för miljöpartiet (69 procent kvinnor), ny demokrati och moderaterna (62 respektive 57 procent män). Det finns därför anledning för partierna att tro att män och kvinnor även har olika andrahandsympatier.

Kunskaper om andrapreferensernas fördelning i olika åldersgrupper kan också vara vägledande i jakten på nya väljare. Yngre människor är rörligare än äldre: de yngre har en lägre grad av partiidentifikation, de byter oftare parti, de röstdelar i större utsträckning och de bestämmer sitt partival senare än de äldre (Gilljam & Holmberg 1993:191; Oskarsson & Oscarsson 1994). Att ha många andrahandsympatisörer bland de yngre kan därför antas ge större utdelning för partierna än att ha motsvarande sympatistöd bland de äldre. På grund av statistisk osäkerhet används här en dikotom åldersvariabel. Gränsen mellan yngre och äldre har satts vid 45 år.

I tabell 3 och 4 redovisas andrapreferensernas fördelning bland män och kvinnor och bland yngre och äldre personer inom olika grupper av partisympatisörer. Ett positivt balansmått (+) anger övervikt för män respektive yngre människor, medan ett negativt balansmått (-) anger en övervikt för kvinnor respektive äldre människor.

Tabell 3 Andrapreferenser bland män och kvinnor inom olika grupper av partisympatisörer 1993 (procent).

		andrapreferens									summa procent	antal personer
		v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd	övr		
samtliga	män	11	15	12	26	11	7	6	11	1	100	697
	kvinnor	13	11	11	29	8	8	11	8	1	100	692
	skillnad	-2	+4	+1	-3	+3	-1	-5	+3	0		
förstapreferens												
vänsterpartiet	män	-	61	11	5	0	0	17	6	0	100	18
	kvinnor	-	54	0	8	0	4	34	0	0	100	24
	skillnad	-	+7	+11	-3	0	-4	-17	+6	0		
socialdemokraterna	män	25	-	14	34	4	1	10	11	1	100	290
	kvinnor	26	-	11	33	4	5	14	7	0	100	309
	skillnad	-1	-	+3	+1	0	-4	-4	+4	+1		
centerpartiet	män	3	22	-	25	22	15	5	8	0	100	40
	kvinnor	5	17	-	31	17	10	15	5	0	100	41
	skillnad	-2	+5	-	-6	+5	+5	-10	+3	0		
folkpartiet	män	2	38	18	-	31	9	2	0	0	100	55
	kvinnor	0	42	14	-	24	8	8	0	4	100	72
	skillnad	+2	-4	+4	-	+7	+1	-6	0	-4		
moderaterna	män	0	13	14	33	-	15	0	23	2	100	174
	kvinnor	1	5	11	40	-	18	4	21	0	100	146
	skillnad	-1	+8	+3	-7	-	-3	-4	+2	+2		
kds	män	4	25	13	13	37	-	8	0	0	100	24
	kvinnor	0	17	33	27	13	-	10	0	0	100	30
	skillnad	+4	+8	-20	-14	+24	-	-2	0	0		
miljöpartiet	män	14	33	14	19	10	10	-	0	0	100	21
	kvinnor	12	28	20	20	8	4	-	4	4	100	25
	skillnad	+2	+5	-6	-1	+2	+6	-	-4	-4		
ny demokrati	män	0	35	7	4	43	5	4	-	2	100	56
	kvinnor	0	18	18	15	37	3	9	-	0	100	33
	skillnad	0	+17	-11	-11	+6	+2	-5	-	+2		

Kommentar: Tabellen visar fördelningen av andrapreferenserna bland de olika partiernas manliga och kvinnliga sympatisörer. Balansmålet visar andelen andrapreferenser bland männen subtraherat med andelen andrapreferenser bland kvinnorna. En positiv siffra innebär manlig övervikt och en negativ siffra innebär kvinnlig övervikt.

Tabell 4 Andrapreferenser bland yngre och äldre inom olika grupper av parti-sympatisörer 1993 (procent).

		andrapreferens									summa procent	antal personer
		v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd	övr		
samtliga	yngre	13	15	11	26	9	6	9	10	1	100	690
	äldre	11	11	14	29	10	9	7	9	0	100	705
	skillnad	+2	+4	-3	-3	-1	-3	+2	+1	+1		
förstapreferens												
vänsterpartiet	yngre	-	59	0	4	0	4	29	4	0	100	27
	äldre	-	54	13	13	0	0	20	0	0	100	15
	skillnad	-	+5	-13	-9	0	+4	+9	+4	0		
socialdemokraterna	yngre	27	-	9	30	5	3	13	12	1	100	293
	äldre	24	-	15	38	3	3	11	6	0	100	307
	skillnad	+3	-	-6	-8	+2	0	+2	+6	+1		
centerpartiet	yngre	6	23	-	29	11	6	11	14	0	100	35
	äldre	2	18	-	28	26	17	9	0	0	100	46
	skillnad	+4	+5	-	+1	-15	-11	+2	+14	0		
folkpartiet	yngre	2	40	15	-	29	6	4	0	4	100	68
	äldre	0	40	17	-	24	12	7	0	0	100	59
	skillnad	+2	0	-2	-	+5	-6	-3	0	+4		
moderaterna	yngre	0	11	14	37	-	12	4	19	3	100	155
	äldre	1	8	11	34	-	21	1	24	0	100	169
	skillnad	-1	+3	+3	+3	-	-9	+3	-5	+3		
kds	yngre	0	27	13	27	33	-	0	0	0	100	15
	äldre	3	18	28	18	20	-	13	0	0	100	39
	skillnad	-3	+9	-15	+9	+13	-	-13	0	0		
miljöpartiet	yngre	15	31	15	24	3	9	-	3	0	100	33
	äldre	8	31	23	8	23	0	-	0	7	100	13
	skillnad	+7	0	-8	+16	-20	+9	-	+3	-7		
ny demokrati	yngre	0	32	14	10	32	4	6	-	2	100	50
	äldre	0	25	10	5	50	5	5	-	0	100	40
	skillnad	0	+7	+4	+5	-18	-1	+1	-	+2		

Kommentar: Tabellen visar fördelningen av andrapreferenserna bland de olika partiernas yngre och äldre sympatisörer. Balansmättet visar andelen andrapreferenser bland de yngre (<45 år) subtraherat med andelen andrapreferenser bland de äldre (>45 år). En positiv siffra innebär övervikt för de yngre och en negativ siffra innebär övervikt för de äldre.

Bland *vänsterpartiets sympatisörer* är skillnaden mellan män och kvinnor tydligast när det gäller andrahandsympatierna för framför allt fyra partier: de manliga v-sympatisörerna är mer positivt inställda till centerpartiet (+11), socialdemokraterna (+7) och ny demokrati (+6) än vad v-kvinnorna är. Vidare tycks v-kvinnorna gilla miljöpartiet bättre än

vad v-männen gör (-17). Resultatet borde vara intressant för framförallt miljöpartiet: Vill miljöpartiet "stjäla" väljare från vänsterpartiet verkar det finnas större möjligheter att locka v-kvinnor än v-män. När det gäller ålderskillnaderna bland vänsterpartiets sympatisörer står miljöpartiet och socialdemokraterna högre i kurs bland de yngre än bland de äldre (+9 respektive +5). Äldre v-sympatisörer tycker relativt sett bättre om centerpartiet (-13) och folkpartiet (-9) än vad yngre v-sympatisörer gör.

Könsskillnaderna vad gäller andelen andrapreferenser bland *socialdemokraternas sympatisörer* följer i stort sett samma mönster som för v-sympatisörerna men är mindre tydliga. Ny demokrati och centerpartiet är mer populära bland s-män än bland s-kvinnor (+4 respektive +3) medan kds och miljöpartiet ligger bättre till bland s-kvinnor än bland s-män (båda -4). Yngre socialdemokratiska sympatisörer har något oftare ny demokrati som andrapreferens än vad äldre s-sympatisörer har (+6) medan folkpartiet och centerpartiet är vanligare som andrapreferens bland äldre än bland yngre s-sympatisörer (-8 respektive -6).

Den största könsskillnaden bland *centerpartiets sympatisörer* är miljöpartiets högre andel av andrapreferenserna bland kvinnorna (-10). Också folkpartiet ligger bättre till bland c-kvinnorna än bland c-männen (-6). Socialdemokraterna, folkpartiet och moderaterna gillas däremot bättre bland manliga c-sympatisörer än bland kvinnliga (+5). Moderaterna är andrahandsalternativ bland 26 procent av de äldre och 11 procent av de yngre c-sympatisörerna (-15). Ny demokrati är enbart andrafavorit bland unga c-sympatisörer (+14). Kds är mer populärt bland äldre c-sympatisörer än bland yngre (-11).

Det är framför allt andrasympatierna för moderaterna och miljöpartiet som skiljer sig åt mellan män och kvinnor bland *folkpartiets sympatisörer*. Moderaterna har fler andrasympatier bland manliga fp-sympatisörer (+7) medan miljöpartiet har fler andrasympatier bland kvinnliga fp-sympatisörer (-6). Socialdemokraterna är aningen mer omtyckta bland fp-kvinnor än bland fp-män (-4). Ålderskillnaderna när det gäller andrapreferenserna är ganska små bland folkpartiets sympatisörer. Moderaterna föredras av en något större andel bland yngre fp-sympatisörer (+5) medan kds är mer populärt bland äldre (-6).

Bland *moderaternas sympatisörer* är könsskillnaderna störst när det gäller andelen andrapreferenser för socialdemokraterna och folkpartiet. Socialdemokraterna är mer omtyckta bland manliga m-sympatisörer (+8), medan folkpartiet står högre i kurs bland m-kvinnor. Precis som bland de andra regeringspartiernas sympatisörer är kds ett mer populärt andrahandsparti bland äldre än bland yngre m-sympatisörer (-9). Till skillnad från bland centerpartiets och folkpartiets sympatisörer är andrahandsstödet för ny demokrati något större bland äldre än bland yngre m-sympatisörer (-5).

Bland *kds:s sympatisörer* hittar vi några av de största könsskillnaderna. Skillnaderna i fördelningen av andrapreferenserna mellan män och kvinnor är påtagliga för fyra av partierna. Manliga kds-sympatisörer tycker avsevärt bättre om moderaterna (+24) och socialdemokraterna (+8) än vad kvinnliga kds-sympatisörer gör. Istället hyser kds-kvinnorna klart större sympatier för centerpartiet (-20) och folkpartiet (-14). De kristdemokratiska sympatisörerna under 45 år skiljer sig från sina äldre partivänner. Socialdemokraterna (+9), folkpartiet (+9) och moderaterna (+13) är mer populära bland unga kds-sympatisörer än bland äldre. Andrahandsstödet för miljöpartiet och centerpartiet kommer framför allt från äldre kds-sympatisörer (-13 respektive -15).

Bland *miljöpartiets sympatisörer* finns endast små könsskillnader. Kds och socialdemokraterna är mer populära andrahandspartier bland mp-män än bland mp-kvinnor (+6 respektive +5). Centerpartiet är mer omtyckt bland kvinnliga mp-sympatisörer än bland manliga (-6). Folkpartiet, kds och vänsterpartiet är ett vanligare andrahandsval bland yngre mp-sympatisörer än bland äldre (+16, +9 respektive +7). Mp-sympatisörer över 45 år har i större utsträckning än yngre mp-sympatisörer moderaterna (-20) och centerpartiet (-8) som näst bästa parti.

Socialdemokraterna och moderaterna är mer populära bland manliga *nyd-sympatisörer* än bland kvinnliga (+17 respektive +6). Kvinnor som sympatiserar med nyd tycker bättre om centerpartiet och folkpartiet än manliga nyd-sympatisörer (båda -11). Unga nyd-sympatisörer skiljer sig från äldre när det gäller andrahandssympatierna för socialdemokraterna och moderaterna. En tredjedel av de yngre nyd-sympatisörerna anger socialdemokraterna som sitt näst bästa parti (32 procent). Andelen socialdemokratiska andrapreferenser bland äldre nyd-sympatisörer

är mindre, 25 procent (+7). Skillnaderna mellan yngre och äldre är ännu större när det gäller andrahandssympatierna för moderaterna. Hälften av de äldre nyd-sympatisörerna har moderaterna som sitt näst bästa parti mot endast 32 procent bland de yngre (-18).

Koalitionsbildning och taktikröstning

På senare år har folkpartiet stärkt sin ställning som andrahandsval bland de socialdemokratiska sympatisörerna samtidigt som socialdemokraterna har blivit ett allt mer populärt andrahandsparti bland folkpartiets sympatisörer. Även om dessa resultat inte säger något om hur mycket partierna och deras företrädare tycker om varandra, eller i vilken utsträckning de båda partierna är beredda att samarbeta eller t o m samregera, har åtminstone *förutsättningarna* för ett sådant samarbete blivit bättre. Vad som kan sägas är att det ömsesidiga kärtecknandet mellan sympatisörerna till de två partierna åtminstone då och då har haft sin motsvarighet också på partinivå: Vid ett flertal tillfällen under de senaste åren har de båda partierna flirtat öppet med varandra. Resultaten från 1993 års SOM-undersökning förstärker den bilden. Aldrig tidigare har så många folkpartisympatisörer haft socialdemokraterna som näst bästa parti och vice versa.

Riksdagsvalet 1994 kan komma att innebära en ökad taktikröstning bland svenska väljare. Miljöpartiet och flera av de nuvarande riksdagspartierna befinner sig i trakterna av fyraprocentspärren och många av de större partiernas sympatisörer kanske väljer att stödresta på mindre partier i syfte att försöka få in dem i riksdagen. I nuvarande opinionsläge är det egentligen bara socialdemokraterna och moderaterna som inte behöver hysa ens det minsta bekymmer för fortsatt riksdagsrepresentation. Rädslan för att slänga bort sin röst kan samtidigt göra att många av de små partiernas sympatisörer röstar på något av de större partierna.

Att många av partierna befinner sig nära fyraprocentspärren innebär att väljarna måste hålla flera bollar i luften samtidigt inför höstens riksdagsval. För att kunna göra eventuella taktiska överväganden bör väljarna hålla sig informerade inte bara om resultaten från väljarbarometrarna utan också om hur vindarna blåser i den dolda opinionen. En

socialdemokrat som ogillar att många s-sympatisörer känner andra-handssympati för folkpartiet kan t ex välja att rösta på vänsterpartiet för att försöka minska risken för en regeringskoalition mellan socialdemokraterna och folkpartiet. På motsvarande sätt kan en folkpartist som oroas av att många fp-sympatisörer hyser andrahandssympatier för socialdemokraterna ta det säkra före det osäkra och rösta på moderaterna eller kds för att därigenom öka sannolikheten för en fortsatt borgerlig regering.

Noter

1. Resultat från valundersökningarnas paneler visar att andelen bland partibytarna som byter från sin tidigare första- till sin tidigare andrapreferens har sjunkit under de senaste 25 åren. Av de personer som bytte parti mellan 1968 och 1970 års val var det 42 procent som bytte till det parti de angett som sin andrapreferens i 1968 års undersökning. Andelen "förutsägbara" partibytare var 47 procent 1976, 42 procent 1979, 43 procent 1982, 35 procent 1985, 18 procent 1988 och 24 procent 1991. Möjligheterna att förutsäga vilket parti en väljare kommer att byta till om vi känner till hans eller hennes andrapreferens vid det föregående valet är med andra ord klart begränsade. Perioden mellan dessa mätpunkter är emellertid tre år, och mycket kan som bekant hända med människors partisympatier under en mellanvalsperiod. En fråga för framtiden är i vad mån andrapreferenserna kan predicera partibytarnas röstningsbeteende bättre om mätningarna genomförs närmare valdagen.
2. Se Oscarsson 1994 för en fullständig redovisning av andrapreferensernas fördelning bland de olika grupperna av partisympatisörer under perioden 1968-1991.

Litteratur

- Converse, P. E. and Valen, H. (1971). Dimensions of Cleavage and Perceived Party Distances in Norwegian Voting. *Scandinavian Political Studies* 6:107-152.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993). *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg, S. (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.
- Oscarsson, H. (1993). *Politiska avstånd. Väljarnas uppfattningar av de politiska avstånden mellan partierna i det svenska partisystemet*. C-uppsats. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, H. (1994). Ett krympande partisystem?. Manuskript för publicering i *Statsvetenskaplig Tidskrift*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Oskarson, M. och Oscarsson, H. (1994). Kapitel i Vogel, J. [red.] *Ungdomars välfärd och värderingar*. SOU (kommande). Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Särilvik, B. (1976). *Mapping the Party Space. Distances, Evaluations and Ideological Perspectives. An analysis Framework applied to Data on Electors and Elected in Sweden 1964-1973*. Uppsats presenterad vid IPSA:s kongressen i Edinburgh i augusti 1976. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Valen, H. (1990). Velgere, politisk avstand og koalisjoner. *Norsk Statsvitenskapelig Tidskrift* 6:17-32.